

بررسی کتاب

From Community To Consumption: New and Classical Themes in Rural Sociological Research/ Edited by Alessandro Bonanno, Hans Bakker, Raymond Jussaume, Yoshio Kawamura and Mark Shucksmith. Bingley (UK): Emerald, 2010, 275 p.

از اجتماع محلی تا مصرف: مضامین جدید و کلاسیک
در تحقیقات جامعه‌شناختی روستایی / ویرایشگران:

آلساندرو بونانو و همکاران. بینگلی (انگلستان): امرالد، ۲۰۱۰ (چاپ اول)، ۲۷۵ ص.

کتاب «از اجتماع محلی تا مصرف» جلد شانزدهم از مجموعه‌ای با عنوان «پژوهش در جامعه‌شناسی و توسعه روستایی» است که با نگاهی اجتماعی و جامعه‌شناختی، به بررسی مسائل مختلف جوامع روستایی می‌پردازد. در پانزده جلد پیشین این مجموعه، موضوعاتی از این دست در کانون توجه بوده است: بازارهای کار روستایی، مهاجرت، احیای صنایع روستایی (مانند لبنیات)، برقراری دموکراسی^(۱) در زندگی روستایی، مواد خام و اقتصاد سیاسی روستا، روندهای جدید جامعه‌شناسی توسعه جهانی، ویژگی امر محلی^(۲) و ویژگی امر جهانی^(۳)، نظام‌های جنسیتی^(۴) و مشارکت شهروندی، تقسیم‌بندی‌های شهری-روستایی، و اصلاحات رفاهی در مناطق روستایی.

این کتاب از چهار بخش و هجده فصل تشکیل شده، به بررسی دغدغه‌های سنتی جامعه‌شناسی روستایی نظیر زراعت، توسعه، اجتماع روستایی و مهاجرت، در کنار موضوعاتی تازه‌تر مانند مصرف مواد غذایی، منابع طبیعی و نقش زنان در روستاها می‌پردازد.

بخش اول، «جامعه‌شناسی کشاورزی»، شش فصل را دربرمی‌گیرد. فصل اول، «چگونه زراعت مشترک^(۵) می‌تواند چالش‌های میان فناوری و ساختار زراعی را حل و فصل کند؟»، با تمرکز بر تولید لبنیات در نروژ، به مسائلی همچون رقابت‌های جهانی و قیمت‌های پایین محصولات لبنی اشاره می‌کند، مسائلی که موجب شده است تا زارعان به دنبال راهبردهای جدید باشند. یکی از این راهبردها زراعت مشترک است که از طریق مشارکت در منابع، زیرساخت‌ها و نیروی کار به انجام می‌رسد و بهبود محیط کار، امنیت بیشتر و ساعات کار کمتر را به همراه می‌آورد. فصل دوم، با نام «دهقانان جدید^(۶) و شبکه‌های متفاوت تولید و توزیع مواد غذایی»، به پیدایی شبکه‌های تولیدی جایگزین می‌پردازد که دغدغه‌های امروزی در زمینه کیفیت مواد غذایی، محیط زیست و عدالت اجتماعی را در کانون توجه قرار می‌دهند. به باور نویسنده این فصل، تلاش برای احیای شیوه‌های سنتی تولید کشاورزی می‌تواند به شکل‌گیری شیوه‌های عمل زراعی پایدار و اشکال جدید توسعه منجر شود. فصل سوم، «توسعه فعالیت‌های تولیدی و مصرفی جایگزین در ارتباط با تأمین و امنیت غذایی و مسائل جنسیتی مرتبط»، با تمرکز بر کشور ژاپن، از دغدغه فزاینده این کشور برای گسترش نظام‌های مطمئن تولید و مصرف مواد غذایی بحث می‌کند. تسلط مردان و عدم مشارکت کامل زنان در این نظام‌ها از مسائل مهم مطرح‌شده در این فصل است. فصل چهارم، «نقش و امکان‌های^(۷) تولید معیشتی^(۸)»، در ادامه بحث از کشور ژاپن، نظام اجتماعی کشاورزی^(۹) در اوضاع و احوال کنونی این کشور را مد نظر قرار می‌دهد و در آن، نویسنده از زوال کشاورزی معیشتی سخن به میان آورده و بر اهمیت این نوع کشاورزی در تقویت شبکه‌های اجتماعی، بهزیستی اجتماع محلی و استفاده مشترک از دانش روستاییان تأکید ورزیده

است. فصل پنجم، «جهانی شدن صنایع مرتبط با طیور»، با اشاره به تجارب کشورهای مکزیک و آمریکا، رشد تولید صنعتی طیور را رهاورد نظامی می‌داند که پشتیبان شرکت‌های بزرگ تولید و توزیع مواد غذایی است. این شرکت‌ها کنترل کامل فرایند تولید را در اختیار دارند و این در حالی است که مخاطرات این فرایند تنها متوجه زارعان و کشاورزان است. فصل ششم، «مطالعه رفتار باروری در کشاورزان به‌منظور فهم روندهای کلی باروری پایین»، به کشور اسلوونی اختصاص دارد. هرچند، نرخ پایین باروری در اجتماعات کشاورزی بسیاری از کشورها غیرعادی نیست، دلایل چنین وضعیتی از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. در مورد اسلوونی، این وضعیت را می‌توان محصول نوعی زمینه اجتماعی^(۱۰) دانست که در آن، آنچه کنش‌های کشاورزان را هدایت می‌کند، تعامل آنهاست و نه هنجارها و ارزش‌ها.

بخش دوم، «توسعه، مسائل روستایی، اجتماع محلی و مهاجرت»، شامل پنج فصل است. در فصل هفتم، «دولت و بازار: سیاست‌های توسعه، دهقان‌پروری^(۱۱) و بازسازی ارضی»، نقش دولت در برنامه‌های امروزی توسعه روستایی بررسی می‌شود. به باور نویسنده این فصل، اگرچه فرایند جهانی شدن به تضعیف جایگاه دولت می‌انجامد، اما نقش محوری دولت‌ها در ایجاد شرایط پیوستن کشورها به اقتصاد جهانی غیرقابل انکار است. فصل هشتم، «واژه روستایی به‌مثابه یک تعبیر اجتماعی»، ناظر به معانی واژه روستایی در دوران معاصر است. به نظر نویسنده، اشکال گوناگون کاربست این واژه و تحلیل‌هایی که از ساکنان روستاها ارائه می‌شود، گویای [تمایل به] مداخله برای تغییر شرایط کنونی فضاها روستایی است. در فصل نهم، «اجتماع محلی روستایی در عصر جهانی شدن»، اجتماع محلی روستایی مفهومی غنی از معانی در نظر گرفته می‌شود که در بررسی زمینه پیدایی آن، باید به عدم قطعیت ناشی از جهانی شدن (هم برای ساکنان روستاها و هم برای آینده فضاها روستایی) توجه کرد. در دیدگاه نویسنده این فصل، اجتماع محلی روستایی یک دارایی ارزشمند برای شکل‌دهی به آینده بهتر روستاها به‌شمار می‌رود. فصل دهم، «مهاجران ایتالیایی در اجتماعات روستایی استرالیا»، بدین

موضوع اختصاص یافته است که چگونه شکل‌گیری یک محیط خاص توسط این مهاجران، علاوه بر نقشی که در بازنمایی میراث فرهنگی آنها دارد، به برقراری شبکه‌های اجتماعی و بهبود روابط بین‌قومی کمک می‌کند. در فصل یازدهم، «قدرت نوآفرینی»^(۱۲) مهاجران سالمند، با تمرکز بر کشور ژاپن، از مفروضات و الزامات یک طرح ژاپنی سخن به میان آمده است که بر اساس آن، افراد نزدیک به سن بازنشستگی و دارای توانایی فرزندآوری و افزایش جمعیت از مراکز پرآلودگی شهری به نواحی کمتر توسعه‌یافته روستایی نقل مکان می‌کنند. دلیل اساسی تلاش‌هایی از این دست برای احیای مناطق روستایی این است که بازنشستگان شهری مرفه زندگی در روستاها را جذاب تلقی می‌کنند و در عین حال، اجتماعات روستایی نیز از سرازیر شدن این مردم و منابعی که با خود به همراه می‌آورند، در هر دو وجه اقتصادی و اجتماعی سود می‌برند. با وجود این، طبق استدلال نویسندگان این فصل، ممکن است مهاجرت گسترده جمعیت شهری به مناطق روستایی سنتی پیامدهایی منفی نیز به دنبال داشته باشد که از آن جمله، می‌توان به از دست رفتن هویت بومی و محلی اشاره کرد.

بخش سوم، «مصرف»، طی سه فصل بدین مقوله جدید جامعه‌شناسی روستایی می‌پردازد. در فصل دوازدهم، «نظام‌های کشاورزی پایدار» نیز مانند فصل قبل، با تمرکز بر کشور ژاپن، نتایج یک مطالعه موردی از بازارهای کشاورزی در این کشور مطرح می‌شود. این بازارها مزایایی برای کشاورزان دربردارند که نمی‌توان در نظام‌های متعارف تولید و مصرف آنها را به‌دست آورد. همچنین، این بازارها در چشم‌اندازی که از نظام‌های غذایی جایگزین و نیز جنبش‌های مرتبط با غذا قابل تصور است، جایگاهی مهم دارند. فصل سیزدهم، «فروش مستقیم: تأمین‌کننده منافع تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان در ویتنام»، به تحلیل روابط کشاورزان و مصرف‌کنندگان در کشور ویتنام اختصاص دارد. در دیدگاه مصرف‌کنندگان ویتنامی، فروش مستقیم محصولات، به دلیل فراهم آوردن دسترسی به محصولات تازه و نیز امکان کسب اطلاعات در مورد منشاء و سلامت این محصولات، فرایندی مثبت تلقی می‌شود؛ کشاورزان نیز از فروش

مستقیم به دلیل کسب درآمد بیشتر رضایت دارند. با وجود این، هزینه‌های اجرایی بالای برنامه‌های فروش مستقیم موجب شده تا تنها کشاورزان مرفه‌تر از عهده آن برآیند. بدین ترتیب، در ویتنام، برخلاف کشورهای غربی، فروش مستقیم به افزایش همبستگی بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان (در قالب دو گروه جویای منافع خاص خود) نینجامیده است. فصل چهاردهم، «مشارکت دولت در توزیع مواد غذایی در مناطق شهری و پیامدهای احتمالی این وضعیت بر بخش تولید و توزیع مواد غذایی در ونزوئلا»، بر اجرای برنامه‌ای از سوی دولت ونزوئلا برای توزیع مواد غذایی میان اعضای طبقات پایین‌تر جامعه متمرکز است. این مداخلات دولتی مبتنی بر درآمدهای نفتی، از راهیایی چون حذف هزینه‌های غیرضروری معاملات، بهبود توزیع مواد غذایی در بین مصرف‌کنندگان طبقات پایین را در پی داشته است.

بخش چهارم، «منابع طبیعی و زنان روستایی»، چهار فصل را شامل می‌شود. فصل پانزدهم، «ظرفیت‌سازی برای محیط زیست: سیاست‌گذاری و مدیریت جنگل‌ها در جنوب شرقی اروپا»، به بررسی تأثیر اتحادیه اروپا و سیاست‌های بین‌المللی بر مدیریت جنگل‌ها در دو کشور کرواسی و آلبانی می‌پردازد و به‌طور کلی، بر لزوم تحلیل‌های منطقه‌ای دقیق (متکی بر ویژگی‌های خاص هر کشور) تأکید می‌ورزد. فصل شانزدهم، «تاریخچه و تداوم حاکمیت بر آب در شمال کشور غنا»، ناظر به مدیریت آب در کشورهای در حال توسعه بوده، به بررسی نتایج اعمال شیوه‌های مبتنی بر اجتماع محلی^(۱۳) در مدیریت آب می‌پردازد، شیوه‌هایی که جایگزین راهبردهای مدیریتی از بالا به پایین^(۱۴) بوده و نتایجی متفاوت با آنچه حامیان آنها انتظار داشتند، به بار آورده‌اند. علت این وضعیت (شکاف بین دو جنبه نظری و عملی مدیریت مشارکتی مبتنی بر اجتماع محلی) را می‌توان پیچیدگی اجتماعی وضعیت محلی^(۱۵) و آمادگی ناکافی کارکنان فنی دانست. در دو فصل پایانی این بخش و کتاب نیز مسئله زنان در فضاهای روستایی به بحث گذاشته شده است. فصل هفدهم، «جنسیت و قومیت در مکان‌های روستایی: تجارب زنان مهاجر»، با اتخاذ یک رویکرد فمینیستی سازه‌انگارانه^(۱۶)،

دشواری‌های اجتماعی و به حاشیه رانده شدن زنان مهاجر در نواحی روستایی استرالیا را موضوع بحث خود قرار می‌دهد. بافت و زمینه‌ای که در آن، این زنان روزگار می‌گذرانند، مقهور نیروهایی است که بر شدت طرد اجتماعی^(۱۷) آنها می‌افزایند. در فصل هجدهم، «بازاریابی کشاورزان زن در ژاپن»، به شکل‌گیری و تحول سازمان‌های رسمی زنان روستایی توجه شده، وجود شبکه‌های مختص روستاها عاملی برای افزایش اعتماد و پشتگرمی، حمایت متقابل و احساس هویت در میان زنان روستایی تلقی می‌شود؛ البته به باور نویسنده این فصل، چنین نتایجی را می‌توان تنها در سطح فردی مشاهده کرد و در سطح جمعی و گروهی، این سازمان‌ها برای درگیر کردن حکومت و سایر نهادها در موضوعات مورد نظر و توجه آنها به قدرت روابط اجتماعی سنتی با ناکامی مواجه بوده‌اند.

کتاب «از اجتماع محلی تا مصرف» بخشی از یک برنامه پژوهشی نظام‌مند در حوزه جامعه‌شناسی و توسعه روستایی است که توسط ۳۲ نویسنده با تخصص‌های مختلف نوشته شده است؛ تخصص‌هایی مانند جامعه‌شناسی، جامعه‌شناسی روستایی، جامعه‌شناسی زیست‌محیطی، سیاست‌گذاری روستایی، توسعه روستایی و کشاورزی، توسعه منطقه‌ای، انسان‌شناسی، علوم اقتصادی، علوم سیاسی، مطالعات شهری، پژوهش‌های کشاورزی، اقتصاد روستایی (کشاورزی)، و مدیریت. این نویسندگان از مدرسان و محققان دانشگاه‌های گوناگون در کشورهای آلمان، ژاپن، بلژیک، انگلستان، فرانسه، ونزوئلا، مکزیک، ویتنام، استرالیا، آمریکا، ایتالیا، تایلند، اسلونی، برزیل، کانادا و نروژ به‌شمار می‌روند. بدین ترتیب، افزون بر جنبه میان‌رشته‌ای کتاب، کشورهایی با ویژگی‌های متفاوت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و برنامه‌های مختلف توسعه روستایی نیز در آن نمود داشته که بر وجوه مقایسه‌ای و تطبیقی این اثر افزوده است.

در جامعه‌شناسی روستایی، دیدگاه‌های متعارف در زمینه توسعه روستایی به چالش کشیده شده، توسعه روستایی مترادف با توسعه کشاورزی قلمداد نمی‌شود. به‌رغم اهمیت غیرقابل انکار بخش کشاورزی، با نگاه محدود به کشاورزی و یا با برداشت

صرفاً اقتصادی از توسعه روستایی، نمی‌توان به ابعاد اجتماعی بسیار مهم این توسعه چنان که باید و یا اصلاً توجه توجه کرد. از مهم‌ترین مزایای کتاب‌هایی از این دست پیش کشیدن موضوعاتی است که تاکنون در زمینه توسعه روستایی کمتر مطرح شده‌اند و همچنین، جنبه واقعی بخشیدن به نگاه و عملکرد سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و روستاپژوهان در مورد نیازها و اولویت‌های توسعه روستایی در کشورهای مختلف و از جمله ایران.

مهدی ابراهیمی*

یادداشت‌ها

1. democratization	2. the local
3. the global	4. gender regimes
5. joint farming	6. new peasantries
7. possibilities	8. subsistence production
9. social system of agriculture	10. social context
11. peasantization	12. regenerative power
13. community-based practices	14. top-down
15. social complexity of the local situation	16. constructionist feminist approach
17. social exclusion	

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی